

KOPSAVILKUMS

1. 2023. gada 9. decembrī Saeima galīgajā lasījumā pieņēma likumu "Par valsts budžetu 2024. gadam un budžeta ietvaru 2024., 2025. un 2026.gadam". Likums paredz 1,3 miljardu eiro vispārējās valdības budžeta deficītu 2024. gadā (2,8% no IKP). Padome kopumā atzinīgi novērtē budžeta projektu, tomēr norāda uz vairāku risku esamību, kas var strauji pasliktināt fiskālos iznākumus. Tāpat Padome nepiekrīt, ka budžeta izdevumu pieaugums aizsardzības nozarei tiek klasificēts ka vienreizējs, jo diez vai ģeopolitiskās spriedzes apstākļos aizsardzības izdevumi stabilizēsies pašreizējā līmenī. Padome uzskata, ka aizsardzības izdevumu interpretācijas rezultātā - budžeta izdevumu pieaugums izskatās zemāks. Līdzīgu viedokli par budžeta izdevumiem pauž arī EK priekšsēdētājas izpildviceprezidents Valdis Dombrovskis, kas norādīja, ka "sagatavotais budžeta plāns nav pilnībā atbilstošs rekomendācijām [ES], kas sniegtas par izdevumu pieaugumu – tas ir straujāks, nekā rekomendēts"¹.
2. Pašlaik ekonomikas attīstību un fiskālos iznākumus ietekmējošos riskus var iedalīt trīs grupās: *ģeopolitiskie*, *makroekonomiskie* un *fiskālie*, kuru kopums var gan mazināt diezgan trauslās ekonomikas izaugsmes iespējas, gan pasliktināt budžeta bilanci un palielināt valsts parādu.
3. **Ģeopolitiskie apstākļi nosaka ekonomikas attīstības nenoteiktību.** Pandēmijas un kara seku rezultātā turpina samazināties (vai vismaz nepieaugt) galveno partnervalstu pieprasījums, kas, savukārt, negatīvi ietekmē Latvijas eksporta iespējas. Ģeopolitisko risku kontekstā ir svarīga arī izdevumu kāpināšana aizsardzībai un iekšējai drošībai, kas jau pašlaik ir būtiski ietekmējuši valsts izdevumu struktūru. Pasliktinoties ģeopolitikai videi, šie izdevumi var kļūt pieaugoši ilgtermiņā, kas attiecīgi samazinās budžeta līdzekļus sociāliem un citu nozaru izdevumiem.
4. Eksporta un importa dati atspoguļo ekonomikas lejupslīdi gan Latvijā, gan partnervalstīs. Pašlaik pieejamie dati liecina, ka preču eksporta vērtība 11 mēnešos ir samazinājusies par 11,4%, līdzīgs samazinājums ir arī fiziskā izteiksmē – eksportēto preču apjoms samazinājies par 10,4%. Pakalpojumu eksports 11 mēnešos ir pieaudzis par 5,5%, bet periodā no septembra līdz novembrim ir vērojama lejupslīde, vidēji šajos mēnešos pakalpojumu eksports samazinājās par 2,9%.
5. Zīmīgi, ka Latvijas eksporta virzieni nav mainījušies tik būtiski, kā to varētu sagaidīt esošajā ģeopolitiskajā kontekstā – 2023. gada 11 mēnešos par 0,5 procentpunktiem pieaudzis eksporta īpatsvars uz Krieviju. Salīdzinājumam - eksporta īpatsvars uz Igauniju samazinājies par 0,4 procentpunktiem un uz Lietuvu par 0,3 procentpunktiem. Eksporta apjoms uz ES valstīm 11 mēnešos krities par 12%, bet Latvijas eksporta īpatsvars uz ES valstīm, kas kopumā ir ap 69%, ir samazinājies par 0,4 procentpunktiem, salīdzinot ar 2022. gadu.
6. **Makroekonomiskie riski.** ECB inflācijas apkarošanas un procentu likmju celšanas politika turpina uzturēt riska zonā ekonomikas izrāviena potenciālu. Lai gan pašlaik ir skaidri iezīmējusies inflācijas samazināšanās tendence, inflācijas dinamiku būtiski ietekmē patērētāju un ražotāju īstermiņa inflācijas gaidas². Pašlaik daļa banku

¹ <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/21.11.2023-dombrovskis-latvijas-budzeta-plana-izdevumu-pieaugums-ir-straujaks-par-ek-rekomendeto.a532466/>

² [How Managing Inflation Expectations Can Help Economies Achieve a Softer Landing \(imf.org\)](https://www.imf.org/en/Topics/monetary/Managing-Inflation-Expectations-Can-Help-Economies-Achieve-a-Softer-Landing)

ekspertu prognozē procentu likmju samazināšanos šī gada laikā^{3,4}, bet daļa - uztur pretēju viedokli, norādot, ka joprojām ir pārāgri paļauties uz pirmajiem inflācijas samazinājuma rādītājiem⁵. Latvijas konkurētspēja starptautisko vērtētāju skatījumā ir būtiski kritusies un tā ilgstoši iepaliek aiz Lietuvas un Igaunijas. Latvija gan iepriekšējā, gan šajā gadā ir aiz saviem kaimiņiem, turklāt, ja 2022. gadā tā bija 35. vietā, tad šogad kritums ir uz 51. vietu⁶. Latvijas novērtējums ES inovāciju indeksā nedaudz uzlabojies - 56,97, iepriekšējā gadā tas bija 56,3, tomēr tas ir trešais no beigām ES (ES vidējais indekss – 108,47)⁷. Inovāciju indeksa apakš sadaļās Latvija, pēc jauno zinātņu doktoru skaita, ir pēdējā vietā un 8. vietā no beigām - cilvēkresursu kvalifikācijā. Ņemot vērā iedzīvotāju novecošanos un strukturālas problēmas darba tirgū, arī ilgtermiņā šis faktors bremzēs valsts konkurētspēju.

7. Atpalīdzība ekonomikas attīstībā no kaimiņvalstīm. Pašlaik Latvijas tautsaimniecības izaugsmes atpalikšanu no kaimiņvalstīm izraisa vairāki strukturālie faktori, t.sk. ierobežotāka kreditēšanas pieejamība, zemāka ražoto preču un pakalpojumu pievienotā vērtība un ierobežotā augsti kvalificētā darbaspēka pieejamība. Tomēr 2023. gadā Latvijas ekonomika uzrāda labākus IKP rezultātus nekā Lietuva un Igaunija. Latvijas IKP, salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju, vidēji trijos 2023. gada ceturkšņos samazinājies vismazāk (-0,4%), Lietuvā IKP rādītājs bija (-0,5%), bet Igaunijā (-3,7%).
8. Gandrīz visa 2023. gada garumā situāciju ekonomikā kopumā pasliktināja tādu lielo apstrādes rūpniecības nozaru lejupslīde kā kokrūpniecība (produkcijas apjoma kritums -7,9%), gatavo metālizstrādājumu ražošana (-6,7%) un nemetālisko minerālu izstrādājumu jeb būvmateriālu ražošana (-17,2%). Apstrādes rūpniecībā no pirmām piecām īpatsvara ziņā lielākajām apakš nozarēm tikai divās ir vērojams produkcijas apjoma pieaugums – tā ir pārtikas produktu ražošana, kas novembrī pieauga par 6,1% un datoru, elektronisko un optisko iekārtu ražošana, kurā produkcija pieauga par 6% novembrī, bet vidēji 11 mēnešos par 24,5%. Šī nozare arī 11 mēnešu periodā ir bijusi pati veiksmīgākā. Pastāv risks, ka apstrādes rūpniecības attīstība būs lēna arī vidējā termiņā.
9. Neskatoties uz eksporta un pieprasījuma lejupslīdi, darba tirgus saglabājas spēcīgs. Arī ES un Eiro zonā bezdarba līmenis ir zems un 15 gadu laikā bezdarba rādītāji ir vēsturiski zemākie. Latvijā faktiskā bezdarba līmenis novembrī bija 6,4%, bet NVA publicētie dati par reģistrēto bezdarba līmeni liecina, ka tas decembrī bijis 5,7%. Latvijā būtiskais risks ir darbinieku trūkums vairākās nozarēs. Saglabājoties darba spēka deficītam, pieaugs darbinieku spiediens kāpināt darba samaksu.
10. Strādājošo vidējā bruto darba samaksa 2023. gada 3. ceturksnī pieauga par 11,8%, bet trijos ceturkšņos vidēji par 12%. Darba samaksas pieaugums pārsniedzis inflāciju un liecina, ka kopumā patērētāju pirktpēja uzlabosies, kas būs vērojams turpmāko ceturkšņu datos. Tomēr tas arī paplašinātu darba samaksas un produktivitātes plaisu, mazinot valsts konkurētspēju⁸.
11. Pasaules attīstīto valstu cīņa ar inflāciju ir nesusi augļus. Ir sākusies salīdzinoši strauja inflācijas samazināšanās (decembrī gada inflācija ASV bija 3,4% un inflācijas

³ Likmju celšanas cikls ir noslēdzies, nākamgad iespējams vismaz viens likmju samazinājums | Preses relīzes | Mediju telpa | Citadele grupa (cblgroup.com)

⁴ "Luminor Bank" prognozē procentu likmju samazināšanos nākamgad (tvnet.lv)

⁵ Vai laiks domāt par procentu likmju samazināšanu? | Raksti | Makroekonomika

⁶ World Competitiveness Ranking 2023 - IMD business school for management and leadership courses

⁷ EIS 2023 - RIS 2023 | Research and Innovation (europa.eu)

⁸ https://www.lvpeak.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/lvpeak.lu.lv/LU_domnica_LV_PEAK/LVPEAK_Ekonomikas_barometrs/2023/LV_PEAK_BAROMETRS_LV_2023_II.pdf

- novērtējums Eiro zonā 2,9% un Latvijā 0,6%⁹). Inflācijas samazināšanās ir arī samazinājušas ilgtermiņa obligāciju ienesīgumu, kas ir ļoti svarīgi vairākām valstīm ar lielu parādu un lēnu ekonomisko izaugsmi. Gan ECB, gan ASV federālo rezervju sistēmas pārstāvju komunikācija ir mainījusi retoriku un turpmāks procenta likmju kāpums visticamāk nav sagaidāms. Vēl jo vairāk, ASV federālo rezervju sistēmas pārstāvji ir devuši mājienu par prognozējamu trīs procenta likmju samazinājumu šogad, arī ECB pārstāvji ir solījuši likmju samazinājumu vasarā.
12. Latvijā patēriņa cenu pieaugums, kopš 2023. gada pirmā ceturkšņa, ir sācis pārliecinoši palēnināties. Cenu pārmaiņas, vidēji pret iepriekšējiem 12 mēnešiem, liecina par cenu kāpumu par 8,9%, tomēr šim rādītājam ir lejupejoša tendence.
 13. Prognozēšana, augstas nenoteiktības un makroekonomisko risku apstākļos, ir kļuvusi par jauno normalitāti un tā traucē arī budžeta plānošanu. 2023.gada sākumā veidotās prognozes izrādījās pārāk optimistiskas un pašlaik redzams, ka 2023. gads noslēgsies nevis ar minimālu izaugsmi, bet ar recesiju, kas redzama jau trīs ceturkšņus pēc kārtas. Kopumā Latvijai priekšā izaicinājumu pilns gads, kurā tomēr pastāv cerības atgūt lēnu izaugsmi. Jaunākās IKP prognozes ir starp 2% (LB) un 2,4% (EK). Piesardzīgāka prognoze ir LV PEAK ekspertiem¹⁰, kas sagaida izaugsmi 1,8%.
 14. **Fiskālie riski.** Pēdējos gados piekopto atbildīgo fiskālo politiku apdraud fiskālie riski, kas izriet no valsts akciju sabiedrības darbības. Neskatoties uz Padomes aizrādījumu, nevienam no šiem riskiem nav izveidota fiskālā riska rezerve 2024. gada budžetā. AirBaltic š.g. jūlijā ir jāatmaksā vai jārefinansē obligācijas 200 miljonu eiro apmērā, kas ir apgrūtināši ņemot vērā kompānijas uzlabojošos, bet joprojām trauslo finanšu stāvokli un ģeopolitisko situāciju. Tāpat apgrūtināta ir EK solītā kompānijas privatizācija. Valsts kontrole ir vairākkārt norādījusi^{11,12} uz AirBaltic uzraudzības nepilnībām, kā rezultātā tiek mazināta valsts, kā akcionāra, spēja īstenot savus stratēģiskos mērķus. Tāpat apgrūtināta ir RailBaltica projekta ieviešana Latvijā – projekta plānotās izmaksas ir ļoti ievērojami palielinājušās no sākotnējā novērtējuma, ir neskaidrība ar finansējuma avotu un galvenais projekta sponsors, Eiropas Komisija, ir paudusi bažas par projekta ieviešanu.
 15. 2023.gadā iekasēto nodokļu apjoms audzis par 9% jeb 1 miljrd. eiro, salīdzinot ar 2022.gadu. 2023. gada budžeta likumā nodokļu ieņēmumu plāns paredzēja kopbudžeta ieņēmumus 12,3 miljardu eiro apmērā jeb par 6% vairāk nekā tika iekasēts 2022.gadā. Šis plāns ir pilnībā izpildījies, pie tam ar 3 % pārsniegumu. Ekonomikas stagnācija nav devusi visaptverošu negatīvu ietekmi uz kopbudžeta ieņēmumiem, tomēr tā atspoguļojās ievērojami lēnākā nodokļu ieņēmumu pieauguma tempā. Ieņēmumu pieauguma tempa mazināšanās ietekmēja arī inflācijas kritums un arī iedzīvotāju sarukusi pirktpēja, kas atspoguļojās 3 reizes lēnākā PVN ieņēmumu pieauguma tempā, salīdzinot ar 2022. gadu.
 16. Trešā ceturkšņa noslēgumā Latvijas vispārējās valdības parāda apmērs bija 41,1% no IKP, liecina Eurostat dati. Kopumā 2023. gada parāds ir prognozēts 39,9% no IKP. Latvijas parāda apmērs ir septītais zemākais ES valstu vidū. Valsts Kases prognozētais vispārējās valdības parāds 2024. gadam ir 41%, 2025. gadam 41,1% un 2026. gadam 41% no IKP.
 17. Neskatoties uz Latvijas salīdzinoši labvēlīgajiem apstākļiem (labs kredītreitings un salīdzinoši zems parāds), arī Latvijā pieaug parāda apkalpošanas izmaksas – ja 2023. gadā tam tika iztērēti ap 233 milj. eiro (0,7% no IKP), tad tiek prognozēts, ka šogad

⁹ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/PRC_HICP_MANR__custom_423086/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=6f2a5933-7185-4e78-b8eb-3f93c1436a24

¹⁰ [LV PEAK BAROMETRS LV 2023 II.pdf \(lv.lv\)](https://www.lrvk.gov.lv/lv/peaks-barometrs-lv-2023-ii.pdf)

¹¹ Starpzīņojuma veidlapa (lrvk.gov.lv)

¹² <https://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/7EE6D5367DB8A405C2258AA00047B98C?OpenDocument>

šim nolūkam tiks atvēlēti jau 381 milj. eiro (0,9% no IKP)¹³, saskaņā ar Latvijas vispārējās valdības budžeta plāna projektu 2024. gadam. Bet 2026. gadā šie izdevumi varētu pārsniegt 500 milj. eiro. Tiek novērtēts, ka šogad valsts kasei būs finanšu tirgos jāaizņemas ap 3 miljardiem eiro (6,6% no IKP) gan esošā parāda refinansēšanai, gan deficīta segšanai, līdz ar to atbildīgas fiskālās politikas uzturēšana ir svarīga, lai varētu aizņemties finanšu tirgos uz labvēlīgiem nosacījumiem.

Pagājušā gada decembrī Ekonomisko un finanšu jautājumu padome vienojās par jauno fiskālo regulējumu. Pēc domnīcas "Bruegel" domām¹⁴, jaunais regulējums kopumā ir ievērojami labāks par iepriekšējo. Jaunais regulējums vēl ir jāapstiprina Eiropas Parlamentam. Pašreizējais fiskālais regulējums sastāv no Fiskālās disciplīnas likuma, kura normas pilnā mērā darbojas jau no 2023. gada un no Stabilitātes un izaugsmes pakta noteikumiem, kas no 2024. gada atkal paredz fiskālā deficīta griestus. Šobrīd Latvijas fiskālās politikas stratēģijas pamatprincips ir uzturēt vispārējās valdības strukturālo deficītu 0,5% no IKP līmenī.

¹³ <https://www.fm.gov.lv/lv/media/15702/download?attachment>

¹⁴ <https://www.bruegel.org/first-glance/assessing-ecofin-compromise-fiscal-rules-reform>

ANALĪZES IZVĒRSUMS

1. Vispārējā situācijas attīstība

2023. gada 9. decembrī Saeima galīgajā lasījumā pieņēma likumu "Par valsts budžetu 2024. gadam un budžeta ietvaru 2024., 2025. un 2026. gadam". Likums paredz 1,3 miljardu eiro vispārējās valdības budžeta deficītu 2024. gadā (2,8% no IKP), kas nodrošinātu -0,5% no IKP strukturālo bilanci, saskaņā ar valdības fiskālo stratēģiju, kas balstās uz pārejas kārtību FDL noteiktās minimālās vispārējās valdības strukturālās bilances (-0,5% no IKP) sasniegšanai. Padome savā uzraudzības ziņojumā¹⁵ kopumā atzinīgi novērtē budžeta projektu un valdības pieņemto fiskālo politiku pēdējos gados: valdība ar fiskālās politikas palīdzību ir veiksmīgi mīkstinājusi Covid-19 un Krievijas agresijas izraisītās ekonomiskās un sociālās sekas, vienlaicīgi saglabājot samērīgu valsts parāda līmeni. Kopumā 2024. gada budžets un vidēja termiņa budžeta plāns ir izveidots saskaņā ar fiskāli atbildīgu stratēģiju. Tomēr valsts fiskālo veiktspēju vidējā termiņā var negatīvi ietekmēt vairāku risku kopums, tostarp ļoti saspringtā ģeopolitiskā un drošības situācija, globālā lēnā ekonomikas izaugsme, Latvijas ekonomikas attīstības riski u.t.t. Tāpat Padome nepiekrīt, ka budžeta izdevumu pieaugums aizsardzības nozarei tiek klasificēts kā vienreizējs izdevums, līdz ar to budžeta izdevumi būtu samazināmi, lai sasniegtu plānoto strukturālo bilanci un nodrošinātu neitrālāku fiskālo pozīciju 2024. gadā. Līdzīgu viedokli par budžeta plānu pauž arī EK savā viedoklī¹⁶. EK priekšsēdētājas izpildviceprezidents Valdis Dombrovskis norādīja, ka "sagatavotais budžeta plāns nav pilnībā atbilstošs rekomendācijām [ES], kas sniegtas par izdevumu pieaugumu – tas ir straujāks, nekā rekomendēts"¹⁷. Tomēr līdzīgs EK vērtējums ir arī citu ES valstu budžetu projektiem. Kopumā Latvijā nav ievērojamas makroekonomiskās nesabalansētības un padziļināts vērtējums, no EK puses, nav sagaidāms. Tomēr Latvijas fiskālās politikas veidotājiem ir jāapzinās, ka 2024. gada budžets ir sastādīts uz riskantas robežas, kas iestājoties nelabvēlīgiem attīstības scenārijiem, var rezultēties ar bēdīgiem fiskāliem iznākumiem.

Fiskālās disciplīnas padome ir uzsvērusi, ka kopumā Latvijas valdības, kopš lielās pasaules finanšu krīzes, ir piekopusas samērīgu un atbilstošu fiskālo politiku. Tā rezultātā šodien Latvijā ir viens no mazākajiem parādiem ES (rēķinot pret IKP), labs starptautiskais kredītreitingu aģentūru novērtējums, kas nodrošina samērīgas valsts parāda apkalpošanas izmaksas, pat neskatoties uz Latvijai nelabvēlīgu, no drošības viedokļa, ģeopolitisko stāvokli un ekonomikas atvērību. Tas ir panākts, Finanšu ministrijai konservatīvi sagatavojot makroekonomiskās prognozes, uz kuru bāzes tiek prognozēti samērīgi nodokļu ieņēmumi, kas, papildus kontrolējot budžeta izdevumus, nodrošina fiskālo mērķu sasniegšanu. Tomēr Latvijā diezgan regulāri valsts fiskālos iznākumus pasliktina valsts akciju sabiedrību darbība. Šobrīd Padomes bažas izraisa fiskālie riski, kas izriet no AS AirBaltic un RailBaltica projekta darbības. Neskatoties uz Padomes aizrādījumu, nevienam no šiem riskiem nav izveidota fiskālā riska rezerve 2024. gada budžetā. AirBaltic š.g. jūlijā ir jāatmaksā vai jārefinansē obligācijas 200 miljonu eiro apmērā, kas ir apgrūtināši ņemot vērā kompānijas uzlabojošos, bet joprojām trauslo finanšu stāvokli¹⁸ un ģeopolitisko situāciju. Tāpat apgrūtināta ir EK solītā kompānijas privatizācija. Turpmāks valsts atbalsts kompānijai varētu būt apgrūtināts vairāku iemeslu dēļ. Valsts kontrole ir vairākkārt norādījusi^{19,20} uz AirBaltic uzraudzības nepilnībām, kā rezultātā tiek mazināta valsts, kā akcionāra, spēja īstenot savus stratēģiskos mērķus. Tiek

¹⁵ <https://www.fdp.gov.lv/lv/media/4557/download?attachment>

¹⁶ https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2023-11/c_2023_9515_lv_en_en.pdf

¹⁷ <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/21.11.2023-dombrovskis-latvijas-budzeta-plana-izdevumu-pieaugums-ir-straunaks-par-ek-rekomendeto.a532466/>

¹⁸ AirBaltic finanšu pārskati pieejami <https://investors.airbaltic.com/en/financial-information>

¹⁹ Starpzīņojuma veidlapa (lrvk.gov.lv)

²⁰ <https://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/7EE6D5367DB8A405C2258AA00047B98C?OpenDocument>

norādīts, ka sabiedrībai netiek sniegta vispusīga un pilnvērtīga informācija par AirBaltic darbības rezultātiem un valsts ieguldītā kapitāla atdevi, kas mazina sabiedrības uzticību kompānijai un valsts pārvaldei kopumā. Tāpat apgrūtināta ir RailBaltica projekta ieviešana Latvijā – projekta plānotās izmaksas ir ļoti ievērojami palielinājušās no sākotnējā novērtējuma, ir neskaidrība ar finansējuma avotu un galvenais projekta sponsors, Eiropas Komisija, ir paudusi bažas par projekta ieviešanu. Padome arī turpmāk pastiprinātu uzmanību pievērsīs šo divu fiskālo risku avotu attīstībai.

Turpinās Krievijas agresija Ukrainā, kas apdraud starptautisko drošības sistēmu, gan slāpē ekonomisko attīstību, gan pasliktina valstu fiskālo stāvokli. Militārie eksperti prognozē, ka karš varētu būt ilgstošs un turpināsies vismaz līdz nākošā gada beigām, ar Krievijas cerībām par viņiem labvēlīgu ASV prezidenta vēlēšanu iznākumu. Krievijas 2024. gada budžetā ir paredzēts 70% pieaugums militāriem izdevumiem, kas ir trešdaļa no visiem budžeta izdevumiem un tie nākošgad sasniegs 6% no IKP²¹. Domnīca "Re:Russia" novērtē, ka kara pirmajā gadā Krievijas eksporta (galvenokārt nafta un gāze) apjoms bija 590 miljardi USD, kas ir par 160 miljardiem USD vairāk nekā pēdējo desmit gadu vidējais rādītājs. Otrajā kara gadā eksporta apjoms joprojām bija par 60 miljardiem USD vairāk nekā vidējais rādītājs. Kara izmaksas Krievijai tiek novērtētas apmēram 100 miljardu USD apjomā gadā. Aizvien vairāk pazīmes liecina, ka G7 un ES ieviestais limits krievu naftas cenai 60 USD par barelu, paliek aizvien mazāk efektīvs, jo krievi ir izdomājuši kā apiet šo cenas ierobežojumu²². Liela daļa no krievu naftas tiek pārstrādātas trešajās valstīs, piemēram Indijā, un tad tā tiek importēta uz ES. Ir nepieciešams domāt par jauniem mehānismiem kā efektīvi mazināt Krievijas naftas ieņēmumus, kas lielā mērā uztur agresora armijas kapacitāti. Lai arī kopumā Krievijas ekonomikai 2022. gads nebija tik slikts kā tika prognozēts (IKP -2%; PCI 14%²³) un valsts finanses joprojām ir salīdzinoši stabilā stāvoklī, ilgstošs karš prasa vairāk karavīru un kara tehnikas un ekonomikas pamati sāk ļodzīties. Krievijas rublis sāk zaudēt vērtību gan kapitāla aizplūšanas dēļ, gan pārmērīga fiskālā stimula dēļ, kas savukārt stimulē inflāciju, kas decembrī jau sasniedza 7,4%. Centrālās bankas intervences un procentu likmes kāpums no 7,5% jūlijā līdz 16% šobrīd²⁴ ierobežo inflāciju, tomēr arī slāpē patēriņu un ekonomisko izaugsmi. Putins personiski ir aicinājis Krievijas ekonomistus izdomāt pasākumus, kas aizsargātu rubļa vērtību bez procentu likmju kāpuma²⁵. Kā galvenās opcijas tiek izskatīti divi priekšlikumi: i) administratīvie ierobežojumi valūtas aizplūšanai no valsts, ii) vairāk ienākumu no naftas eksporta. Tomēr, neskatoties uz Krievijas salīdzinoši veiksmīgo naftas pārdošanas ierobežojumu apiešanu, eksperti novērtē, ka šie divi pasākumi nespēs pietiekoši nodrošināt ārzemju valūtas ieņēmumus un rubļa vērtības mazināšanās un inflācijas palielināšanās turpināsies. Krievijas ekonomiskās problēmas padziļinās un rietumu demokrātijām ir jāturpina dažāda veida atbalsta nodrošināšana Ukrainai, lai tā spētu uzvarēt karā, kas ir visas demokrātiskās pasaules interesēs.

Pasaules attīstīto valstu cīņa ar inflāciju ir nesusi augļus un ir sākusies salīdzinoši strauja inflācijas samazināšanās (decembrī gada inflācija ASV bija 3,4% un inflācijas novērtējums Euro zonā 2,9% un Latvijā 0,6%²⁶). Inflācijas samazināšanās ir arī samazinājušas ilgtermiņa obligāciju ienesīgumu, kas ir ļoti svarīgi vairākām valstīm ar lielu parādu un lēnu ekonomisko izaugsmi. Pasaules ekonomikai it īpaši nozīmīgs ir ASV obligāciju ienesīgums (10 gadu obligācijas oktobrī sasniedza 5%, šobrīd svārstās ap 4%), jo augstas procentu likmes ASV nozīmē spēcīgu ASV dolāru, kas palielina inflāciju attīstību valstīs un piespiež to centrālās

²¹ *The Economist*, 18/11/2023 izdevums.

²² <https://www.politico.eu/article/russia-oil-price-cap-ukraine-war-centre-research-energy-clean-air/>

²³ *The Economist*, 30/09/2023 izdevums.

²⁴ <https://www.cbr.ru/eng/press/keypr/>

²⁵ *The Economist*, 30/09/2023 izdevums

²⁶ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/PRC_HICP_MANR__custom_423086/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=6f2a5933-7185-4e78-b8eb-3f93c1436a24

bankas celt savas procentu likmes, kas, savukārt bremsē ekonomisko attīstību. Gan ECB, gan ASV federālo rezervju sistēmas pārstāvju komunikācija ir mainījusi retoriku un turpmāks procenta likmju kāpums visticamāk nav sagaidāms. Vēl jo vairāk, ASV federālo rezervju sistēmas pārstāvji ir devuši mājienu par prognozējamu trīs procenta likmju samazinājumu šogad, arī ECB pārstāvji ir solījuši likmju samazinājumu vasarā.

Neskatoties uz Latvijas salīdzinoši labvēlīgajiem apstākļiem (labs kredītreitings un salīdzinoši zems parāds), arī Latvijā pieaug parāda apkalpošanas izmaksas – ja 2023. gadā tam tika iztērēti ap 0,7% no IKP, tad tiek prognozēts, ka šogad šim nolūkam tiks atvēlēti jau 0,9% no IKP²⁷, saskaņā ar Latvijas vispārējās valdības budžeta plāna projektu 2024. gadam. Tiek novērtēts, ka šogad valsts kasei būs finanšu tirgos jāaizņemas ap 3 miljardiem eiro (6,6% no IKP) gan esošā parāda refinansēšanai, gan deficīta segšanai, līdz ar to atbildīga fiskālās politikas uzturēšana ir svarīga, lai varētu aizņemties finanšu tirgos uz labvēlīgiem nosacījumiem.

Pagājušā gada decembrī Ekonomisko un finanšu jautājumu padome beidzot vienojās par jauno fiskālo regulējumu. Pēc domnīcas "Bruegel" domām²⁸ jaunais regulējums ir ievērojami labāks par iepriekšējo, lai arī pēc dažiem aspektiem tas ir sliktāks, bet pēc dažiem labāks par EK piedāvāto regulējumu 2023. gada aprīlī. Domnīcas "Bruegel" viedoklis par jauno regulējumu:

- Lielākoties tiek saglabāts katrai valstij raksturīgais fiskālo korekciju prasību raksturs, ko nosaka parāda ilgtspējas analīze (PIA) - tā bija Eiropas Komisijas galvenā ideja un tas padarīs jauno noteikumu ieviešanu ticamāku;
- Tiek saglabāta arī neto izdevumu projekciju (izdevumi bez procentu maksājumiem un cikliskiem posteņiem) izmantošana kā galvenais operacionālais fiskālais mērķis. Komisijas ierosinātās vispārējās un valsts izņēmuma klauzulas paliek spēkā. Tas padarīs sistēmu mazāk prociklisku;
- Kamēr EK vadīs PIA procesu, tam ir jābūt Padomes apstiprinātam, publicētam un replicējamam. Tas palielinās kolektīvo atbildību par jaunajām parāda modelēšanas metodēm.
- Ir novērsti daži Komisijas priekšlikuma trūkumi. "Parādu garantija", kas prasa minimālo parāda samazināšanas ātrumu neatkarīgi no PIA aprēķinātā, ir pārveidota. Būtiskākās izmaiņas ir tādas, ka periods, kurā tiek novērtēts parāda samazinājums, sākas tikai pēc tam, kad valstis ir samazinājušas savu deficītu zem 3%. Tas, valstīm ar lielu deficītu, dod iespēju ievērot drošības pasākumus;
- Ar pašreizējiem Atveseļošanas un noturības mehānismiem (ANM), kuru termiņš beidzas 2026. gadā, nepietiks, lai valstis varētu pretendēt uz pielāgošanās perioda pagarinājumu no četriem līdz septiņiem gadiem. ES valstīm būs jāturpina reformu centieni un jāuztur valsts finansētos investīciju līmeņus atlikušajā četrus līdz piecu gadu periodā, uz ko attiecas to vidēja termiņa fiskālie un strukturālie plāni. Tas rada labus stimulus;
- Neatkarīgajai Eiropas Fiskālajai padomei ir piešķirta nozīmīga loma jauno noteikumu īstenošanas uzraudzībā;
- *Ecofin* ir vienojusies par jaunu "deficīta noturības aizsardzības pasākumu", kas paredz, ka valstīm jāturpina fiskālā korekcija, līdz tās sasniedz "kopējo noturības rezervi" 1,5 % apmērā no IKP, zem 3 % deficīta kritērija. Ideja par "drošības rezervi" nav nepareiza. Tomēr aizsargpasākums pārvalda pielāgošanās procesu mikro līmenī

27 <https://www.fm.gov.lv/lv/media/15702/download?attachment>

28 <https://www.bruegel.org/first-glance/assessing-ecofin-compromise-fiscal-rules-reform>

- (minimums 0,25–0,4% no IKP gadā) un 1,5% robeža dažām valstīm var izrādīties pārāk grūta. Itālijas gadījumā rezerve nozīmē strukturālās primārās bilances prasību, kas pārsniedz 4 % no IKP;
- Šķiet, ka *ECOFIN* ir panākusi pusgatavu kompromisu par pārmērīga budžeta deficīta novēršanas procedūras īstenošanu. Ikgadējie minimālie korekcijas soļi 0,5% apmērā no IKP sākotnēji var izslēgt procentu maksājumus. Tomēr korekcijas posmos ir jāiekļauj procentu maksājumi pēc 2027. gada. Tas atvieglos dzīvi valdībām, kuras vienojās par kompromisu, bet grūtāku to pēctečiem, negūstot nekādu labumu. Iepriekšējā punktā izskaidroto iemeslu dēļ, nav jēgas izmērīt šīs korekcijas prasības tādā veidā, kas ietver procentu maksājumus.
 - Padomes apstiprināto publisko ieguldījumu finansēšana, jo īpaši ar klimatu saistītie ieguldījumi, bija jāizslēdz no aizsardzības pasākumu piemērošanas (lai gan tas ir jāiekļauj PIA). Tā vietā ir tikai ierobežots izņēmums attiecībā uz ANM projektiem un ES fondu nacionālo līdzfinansējumu 2025. un 2026. gadā. Īstermiņa labojumiem tika dota prioritāte, salīdzinājumā ar politiski grūtāku, bet ilgstošu reformu.
 - Valstu neatkarīgo fiskālo iestāžu (NFI) loma ir ievērojami vājināta, salīdzinājumā ar Komisijas priekšlikumu. Lai gan Komisijas priekšlikumā NFI bija jānovērtē valstu atbilstība neto izdevumu trajektorijai, par kuru panākta vienošanās ar Padomi, Padomes versijā ir tikai norādīts, ka valstu valdības "var pieprasīt" šādu novērtējumu. Lai gan ES valdības priecājas par to, ka Eiropas Fiskālā padome uzrauga Komisijas darbības, tās acīmredzami nav apmierinātas ar to, ka to valsts fiskālā padome pārskata viņu darbību.

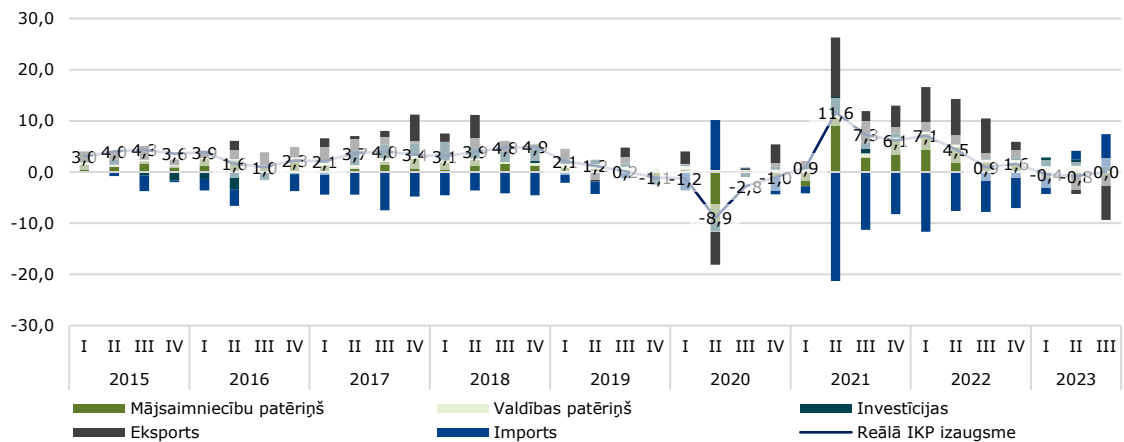
Jaunais regulējums vēl ir jāapstiprina Eiropas Parlamentam.

2. Makroekonomiskās vides novērtējums

IKP 2023. gada 3. ceturksnī

Pašlaik pieejamie dati, par IKP pieaugumu 2023. gada 3 ceturkšņos, liecina par ekonomikas izaugsmes samazināšanos par -0,4% (sezonāli koriģēti dati). Saskaņā ar CSP publicētiem datiem, reālais IKP 2023. gada trešajā ceturksnī, salīdzinot ar 2022. gada trešo ceturksni, saglabājās iepriekšējā līmenī, bet salīdzinot ar 2023. gada otro ceturksni, pieauga par 0,2%. IKP pieaugums faktiskajās cenās trešajā ceturksnī bija 2,2%, bet salīdzinot ar iepriekšējo ceturksni, tas saruka par 0,2%. No izlietojuma aspekta, lielākais devums IKP pieaugumā trešajā ceturksnī bijis valdības patēriņam (+1,3%), investīcijām (+1%), bet mājsaimniecību patēriņa devums samazinājās par 0,6% un arī eksporta devums bija negatīvs (-8,7%), kas ir zemāks pat par 2020. gada otrā ceturkšņa rādītāju, kad stājās spēkā pirmie Covid-19 ierobežojumi. No ražošanas aspekta raugoties, trešajā ceturksnī lielākie devumi IKP pieaugumā bijuši būvniecības nozarei (+16,1%) un izglītībai (+7,8%), kā arī operācijām ar nekustamo īpašumu (+6,8%), bet būtiskākā lejupslīde vērojama finanšu un apdrošināšanas pakalpojumu jomā (-14,9%), lauksaimniecībā (-10,7%), transporta pakalpojumos (-9,8%), kā arī pārējā rūpniecībā (-9,3%).

2.1. att. IKP pārmaiņas pa izlietojuma veidiem (y-0-y, %)

Avots: CSP

2023.gada sākumā veidotās makroekonomiskās prognozes izrādījās pārāk optimistiskas un pašlaik redzams, ka 2023. gads noslēgsies nevis ar minimālu izaugsmi, bet ar recesiju, kas redzama jau trīs ceturkšņus pēc kārtas. Arī prognozes ir nomainījušās līdz negatīvām IKP vērtībām. Prognozēšana, augstas nenoteiktības apstākļos, ir kļuvusi par jauno normalitāti. Kopumā Latvijai priekšā jauns 2024. gads, kurā pastāv cerības atgūt vismaz lēnu IKP izaugsmi, jaunākās (novembra, decembra) prognozes ir starp 2% (LB²⁹) un 2,4 (EK³⁰). Piesardzīgāka prognoze ir LV PEAK ekspertiem, kas sagaida izaugsmi 1,8%³¹.

Būtiskākie ietekmes faktori - pašlaik ieilgusi ģeopolitiskā nenoteiktība un augstās procentu likmes, kas ir vājinājušas ekonomiku gan ES, gan Latvijā. Daļa banku ekspertu pieļauj, ka procentu likmju samazināšana var sākties jau šī gada laikā un tas pozitīvi

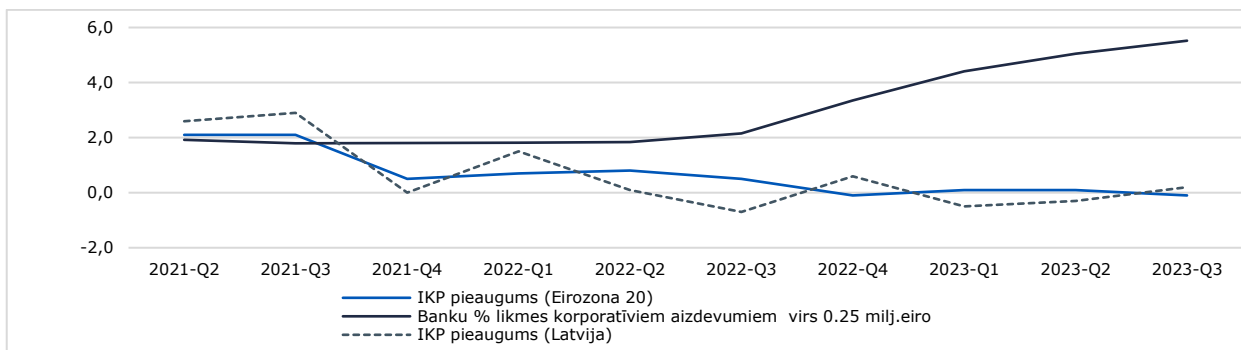
²⁹ Prognozes | Latvijas Banka

³⁰ Economic forecast for Latvia - European Commission (europa.eu)

³¹ LV PEAK BAROMETRS LV 2023. II.pdf (lu.lv)

ietekmētu pieprasījumu un ļautu atgūties arī eksportam. Tomēr pašlaik šajā jautājumā arī ekspertu vidē nav vienprātības, jo pretstatā viedokļiem par drīzu procentu likmju mazināšanos^{32,33}, cita daļa ekspertu, t.sk. Latvijas bankā, norāda, ka joprojām ir pārāgri paļauties uz pirmajiem inflācijas samazinājuma rādītājiem³⁴. Pašlaik ir acīmredzama kredītēšanas ierobežojumu un augsto procentu likmju ietekme ekonomikas izaugsmes slāpēšanā gan Eirozonā, gan Latvijā.

2.2. att. IKP pārmaiņas ES un Latvijā un korporatīvo aizdevumu procentu likmju pieaugums

Avots: CSP, Eurostat

Ražošana un apstrādes rūpniecība

Rūpniecības produkcijas apjoms novembrī samazinājās par 3,4%, salīdzinot ar 2022. gada novembri, bet 11 mēnešos samazinājums vidēji bijis 5,1%. Rūpniecība ar diviem īslaicīgiem izņēmumiem piedzīvoja produkcijas apjoma lejupslīdi pusotra gada garumā, rūpniecības produkcijas apjoma izaugsmes periods pēdējo reizi pieredzēts 2022. gada 2. ceturksnī. Tomēr pašlaik lejupslīdes temps ir kļuvis lēnāks un, salīdzinot produkcijas apjomu ar iepriekšējo mēnesi (2023.gada oktobri), kritums ir par 0,9%.

Apstrādes rūpniecībā, no pirmām piecām īpatsvara ziņā lielākajām apakš nozarēm, tikai divās ir vērojams produkcijas apjoma pieaugums – tā ir pārtikas produktu ražošana, kas novembrī parauga par 6,1% , bet vidēji 11 mēnešos par 4,1% un datoru, elektronisko un optisko iekārtu ražošana, kurā produkcija pieauga par 6% novembrī, bet vidēji 11 mēnešos par 24,5%. Šai nozarei, arī 11 mēnešu periodā, darbība sekmējusies vislabāk.

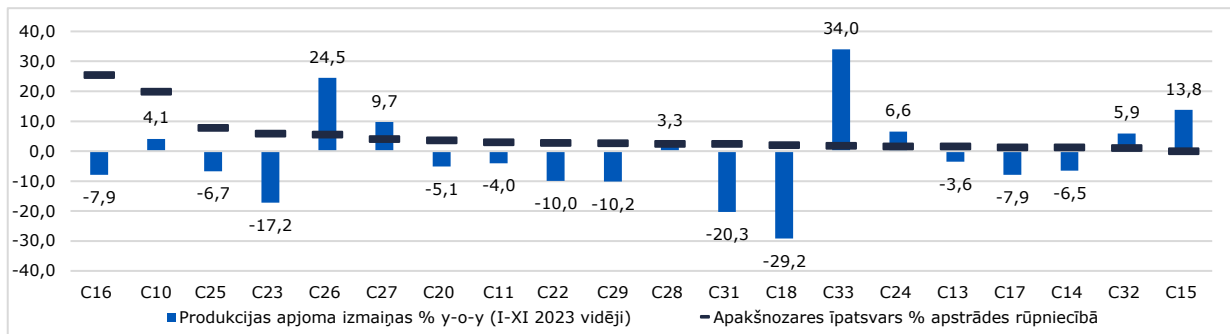
Situāciju ekonomikā kopumā pasliktina tādu lielo apstrādes rūpniecības nozaru lejupslīde kā kokrūpniecība (produkcijas apjoma kritums -7,9%), gatavo metālizstrādājumu ražošana (-6,7%) un nemetālisko minerālu izstrādājumu jeb būvmateriālu ražošana (-17,2%).

³² Likmju celšanas cikls ir noslēdzies, nākamgad iespējams vismaz viens likmju samazinājums | Preses relīzes | Mediju telpa | Citadele grupa (cblgroup.com)

³³ "Luminor Bank" prognozē procentu likmju samazināšanos nākamgad (tvnet.lv)

³⁴ Vai laiks domāt par procentu likmju samazināšanu? | Raksti | Makroekonomika

2.3. att. Produkcijas apjoma pārmaiņas apstrādes rūpniecībā 2023. gada 11 mēnešos vidēji un apakš nozaru īpatsvars apstrādes rūpniecībā

C10 Pārtikas produktu ražošana, **C11** Dzērienu ražošana, **C13** Tekstilizstrādājumu ražošana, **C14** Apģērbu ražošana, **C15** Ādas un ādas izstrādājumu ražošana, **C16** Koksnes, koka un korķa izstrādājumu ražošana, izņemot mēbeles, salmu un pīto izstrādājumu ražošana, **C17** Papīra un papīra izstrādājumu ražošana, **C18** Poligrāfija un ierakstu reproducēšana, **C20** Ķīmisko vielu un ķīmisko produktu ražošana, **C22** Gumijas un plastmasas izstrādājumu ražošana, **C23** Nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana, **C24** Metālu ražošana, **C25** Gatavo metālizstrādājumu ražošana, izņemot mašīnas un iekārtas, **C26** Datoru, elektronisko un optisko iekārtu ražošana, **C27** Elektrisko iekārtu ražošana, **C28** Citur neklasificētu iekārtu, mehānismu un darba mašīnu ražošana, **C29** Automobiļu, piekabju un puspiekabju ražošana, **C31** Mēbeļu ražošana, **C32** Cita veida ražošana, **C33** Iekārtu un ierīču remonts un uzstādīšana

Avots CSP

Kokrūpniecības, kā lielākās apstrādes rūpniecības nozares, turpmākā attīstība ir cieši saistīta ar tirdzniecības partnervalstu izaugsmes perspektīvām. Tomēr arī šo valstu ekonomikas prognozes 2024. un 2025. gadam ir tālas no optimisma. Eiropas Komisijas, novembrī atjaunotās, IKP prognozes liecina par turpmāku lejupslīdi ziemeļvalstīs Zviedrijai - 0,7%, Somijai -3,2%, bet Igaunijai -2,4%, arī 2025. gada prognoze ir ar mīnus zīmi. Arī Vācijas un Lietuvas prognozes nākošam gadam ir negatīvas.

Ne tikai kokmateriālu, bet arī citu būvniecībā nepieciešamo materiālu pieprasījuma pieaugums tuvākajā laikā ES nav sagaidāms. Neskatoties uz aktīvu ES fondu finansēšanas periodu, izsniegto būvniecības atļauju apjoms ES samazinās jau kopš 2022. gada 3. ceturkšņa un pēdējos piecos ceturkšņos samazinājums bijis par vairāk kā 13%.

Pašreizējo un arī tuvākās nākotnes pesimistisko attīstību apstiprina arī konfidences rādītāji rūpniecībā – 2023.gads noslēdzās ar pesimistiskiem rādītājiem - trešajā ceturksnī vidēji -8,6%, bet decembrī -9.3%. Pesimistiskais noskaņojums rūpniecībā jau ir diezgan iesakņojusies parādība, tas ir negatīvs kopš 2022. gada marta un apliecina ļoti būtisko ģeopolitisko faktoru ietekmi uz rūpniecības sektoru Latvijā.

CSP veiktajā padziļinātājā izpētē par ražošanu ierobežojošiem faktoriem, puse no aptaujātajiem ražotājiem norāda nepietiekamo pieprasījumu kā galveno ražošanu ierobežojošo faktoru. Citi būtiski faktori bijuši darbaspēka trūkums un materiālu trūkums - ko norādīja 14% uzņēmēju.

Tomēr neskatoties uz ierobežojošo monetāro politiku un augstajām procentu likmēm, uzņēmumu investēšana attīstībā nav mazinājusies, bet nav arī būtiski pieaugusi. CSP izpētes dati liecina, ka investīcijas tiek plānotas arī 2024. gadā - pārsvarā veco rasošanas iekārtu nomaiņai un jaudas paplašināšanai. Aptaujāto uzņēmumu īpatsvars, kas vēlas šādus plānus realizēt, svārstās ap 30% no CSP aptaujāto uzņēmumu kopskaita. Tomēr nedaudz sarūk to uzņēmumu skaits, kas plāno nomainīt vecās iekārtas, bet nedaudz pieaug to uzņēmēju īpatsvars, kas plāno investēt ražošanas jaudas paplašināšanā.

Pakalpojumu sniedzēju konjunktūras rādītāji

16 pakalpojumu veidiem, kopumā no 30, noskaņojums ir pesimistisks, 9 diezgan optimistisks vērtējums, bet 5 - situācija svārstīga un drīzāk raksturo pesimistisku noskaņojumu.

Transporta pakalpojumiem, to skaitā sauszemes, ūdens un gaisa transporta pakalpojumu sniedzējiem, gada nogalē raksturīgs diezgan pesimistisks noskaņojums. Vienīgais izņēmums ir kurjerpasta darbības joma, kura saglabāja optimismu praktiski visa gada garumā un it īpaši gada nogalē. Izmitināšanā un ēdināšanā noskaņojums kļuvis īpaši pesimistisks 2023. gadā pēdējā ceturksnī, kas nav tūrisma aktīvā sezona. Tomēr periodā no aprīļa līdz augustam, 2023. gada konjunktūras rādītāji ir spēcīgāki gan izmitināšanas, gan ēdināšanas uzņēmumiem.

Kopumā optimistiskā noskaņojumā ir izdevēji, IKT, finanšu pakalpojumu sniedzēji, apdrošinātāji, arhitekti, veterināro pakalpojumu sniedzēji, apsardzes pakalpojumi, iznomātāji un līzings sniedzēji.

Eksports

Preču eksporta vērtība 11 mēnešos ir samazinājusies par 11,4%, līdzīgs samazinājums ir arī fiziskā izteiksmē – eksportēto preču apjoms samazinājies par 10,4%.

Novērtējot preču eksporta izmaiņas uz galvenajām tirdzniecības partnervalstīm 2023. gada 11 mēnešos, lielākais eksporta samazinājums ir eksportā uz Lielbritāniju (-21,8%), kas lielākoties saistīts ar kokrūpniecības preču pieprasījuma samazinājumu. Būtiski samazinājies arī eksports uz kaimiņvalstīm - uz Igauniju (-14,1%), bet uz Lietuvu (-12,9%).

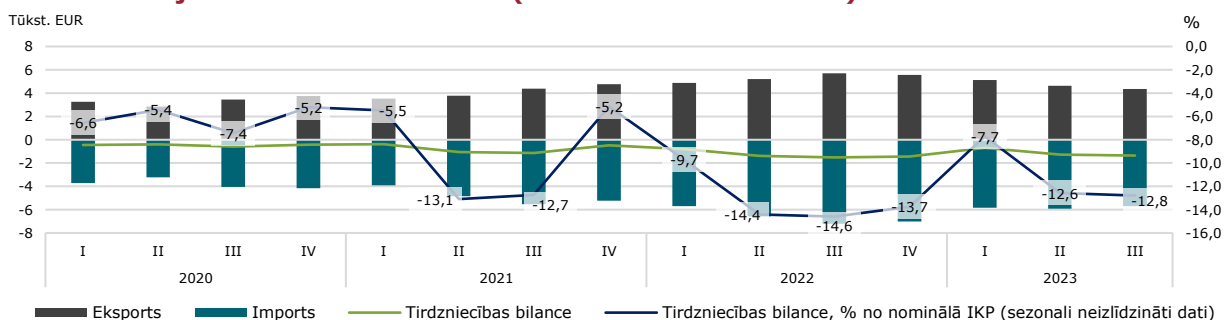
Latvijas eksporta virzieni nav mainījušies tik būtiski, kā to varētu sagaidīt esošajā ģeopolitiskajā kontekstā - 11 mēnešos eksporta īpatsvars uz Igauniju samazinājies par 0,4 procentpunktiem, uz Lietuvu par 0,3 procentpunktiem, bet par 0,5 procentpunktiem pieaudzis eksporta īpatsvars uz Krieviju.

Eksporta apjoms uz ES valstīm 11 mēnešos kopumā krities par 12%, bet Latvijas eksporta īpatsvars uz ES valstīm, kas kopumā ir ap 69%, ir minimāli samazinājies par 0,4 procentpunktiem, salīdzinot ar 2022. gadu.

Pakalpojumu eksports 11 mēnešos ir pieaudzis par 5,5%, bet periodā no septembra līdz novembrim - ir vērojama lejupslīde. Vidēji šajos mēnešos pakalpojumu eksports samazinājās par 2,9%.

Tirdzniecības bilance saglabājas gandrīz nemainīgi zema kopš otrā ceturkšņa, tās deficīts trešajā ceturksnī bija 12.7% pret IKP un izmaiņas, salīdzinot ar otro ceturksni, vien par (-0,2) procentpunktiem. Vienlaikus eksporta pieauguma temps trešajā ceturksnī samazinājās par 23,4%. Tas ir lielākais eksporta samazinājums kopš 2009. gada 3. ceturkšņa. Kopumā ārējā tirdzniecībā eksporta daļa kritusies no 44% 2022. gada trešajā ceturksnī līdz 43% 2023. gada trešajā ceturksnī, bet importa daļa attiecīgi pieaugusi no 56% līdz 57% .

2.4. att. Latvijas tirdzniecības bilance (% no IKP un tūkst. EUR)

Avots: CSP

Tekošā konta deficīts pirmajā ceturksnī bija 5,3% no IKP, salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni, tas pasliktinājies par 1,2 procentpunktiem. Tā struktūrā sākotnējie ienākumi veidoja 3,6% deficītu pret IKP, bet otrreizējie ienākumi 2,3% pārpalikumu.

Konkurētspēja un produktivitāte

Globālās konkurētspējas indekss šajā gadā neliecina par Latvijas apsteidzošo dinamiku, salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju. Latvija gan iepriekšējā, gan šajā gadā ir aiz saviem kaimiņiem, turklāt, ja 2022. gadā tā bija 35 vietā, tad šogad kritums ir uz 51 vietu³⁵. Kritumi, ir arī mūsu kaimiņiem, bet mēs iepriekš arī nebijām viņu līmenī. Igaunija 2022. gadā bija 22. vietā, šogad nokritās uz 26. Lietuva 2022.gadā bija 29. vietā - nokritās uz 32. Latvijā kritums ir visās indeksa apakš pozīcijās, noturīgi zema vieta ir biznesa veiktspējā (55.vieta), atpaliekam no kaimiņiem valdības efektivitātē un infrastruktūras rādītājos, vislielākais samazinājums šogad, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ir biznesa efektivitātē - no 37. uz 57. vietu.

Latvijas novērtējums ES inovāciju indeksā nedaudz uzlabojies - 56,97, iepriekšējā gadā tas bija 56,3, tomēr tas ir trešais no beigām ES (ES vidējais indekss - 108,47)³⁶. Inovāciju indeksa apakš sadaļās Latvija, pēc jauno zinātņu doktoru skaita, ir pēdējā vietā un 8. vietā no beigām - cilvēkresursu kvalifikācijā.

Latvijas konkurētspēju iepriekšējos gados daļēji ļāva noturēt zemākas darbaspēka izmaksas, kas, salīdzinot ar Baltijas kaimiņiem, paliks kā zināma priekšrocība arī turpmāk. Tomēr nav indikāciju, ka atalgojuma un produktivitātes plaisa Latvijā nepaplašināsies.

Pašlaik pieejamie dati par esošo un prognozēto minimālās darba samaksas pieaugumu Baltijas valstīs liecina, ka Latvija šīnī ziņā aizvien atpaliek no Lietuvas un Igaunijas. Sākot ar 2024. gadu - minimālā darba samaksa Latvijā būs 700 eiro, Igaunijā 820 eiro, bet Lietuvā 924 eiro.

³⁵ World Competitiveness Ranking 2023 - IMD business school for management and leadership courses

³⁶ EIS 2023 - RIS 2023 | Research and Innovation (europa.eu)

LU domnīcas PEAK eksperti savā regulārajā Ekonomikas barometra³⁷ pārskatā atzīmē konkurētspējas samazināšanās riskus, kas joprojām ir ļoti augsti. Pandēmijas izraisītās krīzes rezultātā ir palielinājusies plaisa starp darbaspēka izmaksām un produktivitātes pieaugumu. Darbaspēka izmaksas būtiski pārsniedz pirms pandēmijas līmeni, kamēr produktivitātes kāpums šajā pašā laikā ir bijis mērenāks. Pēc ekspertu novērtējuma, 2022. gadā darbaspēka izmaksas uz saražoto produkcijas vienību pieauga par 11,6%, bet produktivitāte par 0,6%. Līdzīga tendence saglabājās arī 2023. gadā – darbaspēka izmaksas uz saražoto produkcijas vienību pieauga par 13,8%, bet produktivitāte par 1%.

Atpaliecību ekonomikas attīstībā no kaimiņvalstīm uztur arī virkne strukturālo faktoru, t.sk. ierobežotāka kredīšanas pieejamība, zemāka ražoto preču un pakalpojumu pievienotā vērtība un ierobežotā augsti kvalificētā darbaspēka pieejamība. Pašlaik Latvija uzrāda labākus IKP rezultātus, nekā Lietuvā un Igaunijā. Latvijas IKP, salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju, vidēji trijos 2023. gada ceturkšņos samazinājies vismazāk (-0,4%), Lietuvā IKP rādītājs bija (-0,5%), bet Igaunijā (-3,7%). Tādējādi Latvija pašlaik nevar prognozēt ekonomikas izrāvienu tuvākajos gados, tomēr arī kaimiņu ekonomikas attīstības iespējas pašlaik ir ierobežotas ārējo faktoru ietekmē.

Darba tirgus

Bezdarba līmenis ES un arī Eiro zonā ir zems un 15 gadu laikā bezdarba rādītāji ir vēsturiski zemākie. Pašlaik pieejamie dati par novembri liecina, ka Eiro zonā bezdarbs bijis 6,4%, bet ES valstīs 5,9%. Vienlaikus pieejamo vakanču skaits gan Eiro zonā, gan ES kopumā, kopš 2022. gada otrā ceturkšņa, sācis samazināties. Tomēr pašreizējais samazinātais pieprasījums pēc darbiniekiem ir ievērojami augstāks nekā tas bija 2018.-2019. gados.

Latvijā faktiskā bezdarba līmenis novembrī bija 6,4 %, bet NVA publicētie dati par reģistrēto bezdarba līmeni liecina, ka tas decembrī bijis 5,7%

Dati par vakanču skaitu Latvijā ir pieejami par novembri un tie liecina, ka brīvo darbvieta skaits samazinājies par 2,2 %. Lielākie samazinājumi ir bijuši jomās, kas saistīta ar komunālo saimniecību - ūdens apgāde, notekūdeņu un atkritumu apsaimniekošana (-42,8%) un ieguves rūpniecībā un karjeru izstrādē (-32,7%). Vienlaikus vakanču skaits sarucis arī tādās būtiskās tautsaimniecības nozarēs kā apstrādes rūpniecība (-21,7%), būvniecība (-19,1%) un IKT pakalpojumi (-23,3%).

Vakanču skaits 3. ceturksnī visvairāk pieauga administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībā, (+38,9), valsts pārvaldē (+13,6%) un Izglītībā (+4,7%).

Darba samaksa

Strādājošo vidējā bruto darba samaksa 2023. gada 3. ceturksnī pieauga par 11,8%, bet trijos ceturkšņos vidēji par 12%. Darba samaksas pieaugums pārsniedzis inflāciju un liecina, ka kopumā patērētāju pirktspēja uzlabosies, kas būs vērojams turpmāko ceturkšņu datos. CSP dati liecina, ka neto reālā darba samaksa pieaugusi par 5,7%, pārsniedzot inflāciju, kas 3. ceturksnī bijusi 5%.

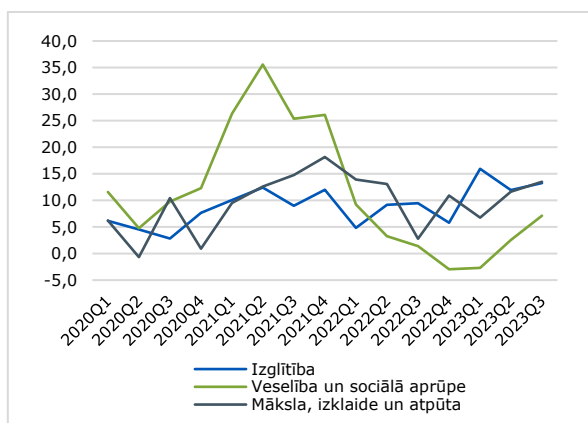
Naudas izteiksmē, trešajā ceturksnī kopumā, bruto darba samaksa bijusi 1549 eiro – sabiedriskajā sektorā 1564 un privātajā 1546 eiro. Neto vidējā darba samaksa kopumā bija 1126 eiro, bet mēneša darba samaksas mediāna 932 eiro.

³⁷ LV_PEAKE_BAROMETRS_LV_2023_II.pdf (lu.lv)

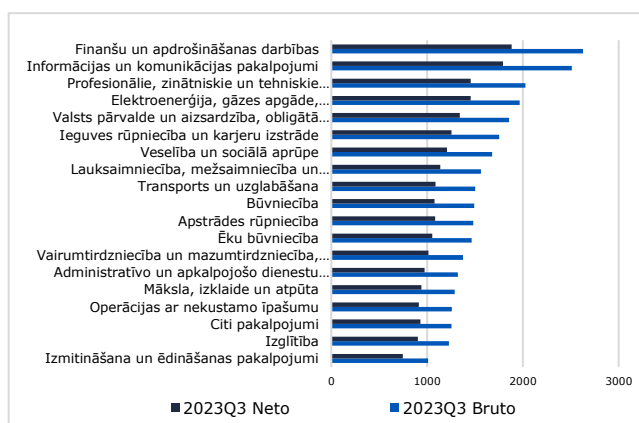
Profesionālās jomās, kurām raksturīgs lielāks publiskā finansējuma īpatsvars, tādas kā izglītība, veselības un sociālā aprūpe, daļēji arī mākslas, izklaides atpūtas joma, atalgojuma pieauguma ziņā, ir diezgan atšķirīgas.

Izglītības jomas darbinieku atalgojums kopumā ir otrais zemākais pēc izmitināšanas un ēdināšanas darbības jomas. Neto vidējā darba samaksa šeit ir 902 eiro, publiskajā sektorā tie ir 890 eiro, bet privātajā 931 eiro. Tomēr tieši publiskajā sektorā 3. ceturksnī vērojams straujāks darba samaksas pieaugums - 14,9%, kas ir divas reizes straujāks nekā privātajā sektorā un saistīts ar valsts izglītības darbinieku atalgojuma celšanas grafika izpildi.

2.5. att. Vidējās bruto darba samaksas pārmaiņas (y-0-y, %)

2.6. att. Vidējā bruto un neto darba samaksa pa nozarēm 2023.g. 3. cet.

Avots: CSP

Avots: CSP

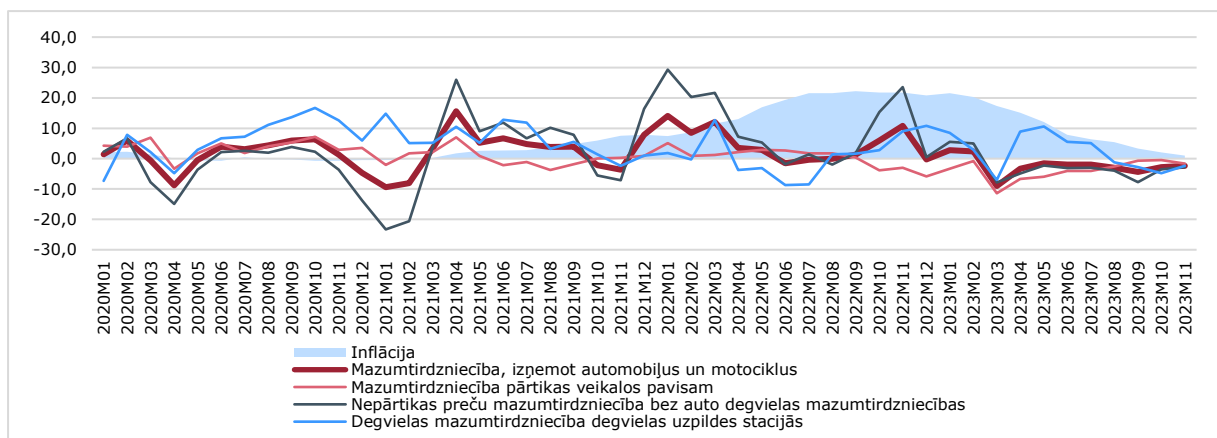
Mākslas izklaides un atpūtas jomā strādājošo neto atalgojums 3. ceturksnī kāpis par 13%. Šeit vērojamas straujas svārstības privātā sektorā strādājošajiem, kuru atalgojums strauji auga periodā no 2021. gada 1. ceturkšņa līdz 2022.gada 1.ceturksnim. Tam pretstatā ir publiskā sektora finansētie darbinieki, kuru atalgojums pieaug mēreni un līdzīgā tempā kā valstī kopumā.

Veselības un sociālās aprūpes darbinieku atalgojuma pieauguma temps auga ļoti strauji Covid-19 pandēmijas periodā, kas bija saistīts ar ieviestām piemaksām par paaugstināto darba slodzi.

Mazumtirdzniecība

Saskaņā ar pašlaik pieejamiem CSP datiem - mazumtirdzniecības apgrozījums reālajās cenās 2023. gada novembrī samazinājās par 2,4%, salīdzinot ar iepriekšējā gada novembri. Kopumā, kopš 2023. gada marta, ir vērojama mazumtirdzniecības apgrozījuma lejupslīde, ko izraisīja straujais patēriņa cenu kāpums. Pašlaik, samazinoties inflācijai, mazumtirdzniecības apgrozījums joprojām nav atguvis, tomēr tā lejupslīde ir kļuvusi lēnāka. Novembra rezultātu ietekmēja 2,8% apgrozījuma samazinājums nepārtikas preču veikalos, 2,4% samazinājums degvielas mazumtirdzniecībā un 1,6% samazinājums pārtikas mazumtirdzniecībā. Kopš 2023. gada jūlija saskatāms, ka tirdzniecības apgrozījums pārtikas preču mazumtirdzniecībā samazinājās lēnāk nekā mazumtirdzniecībā kopumā un arī lēnāk nekā nepārtikas preču segmentā.

2.9. att. Mazumtirdzniecības apgrozījums pa tirdzniecības apakšgrupām

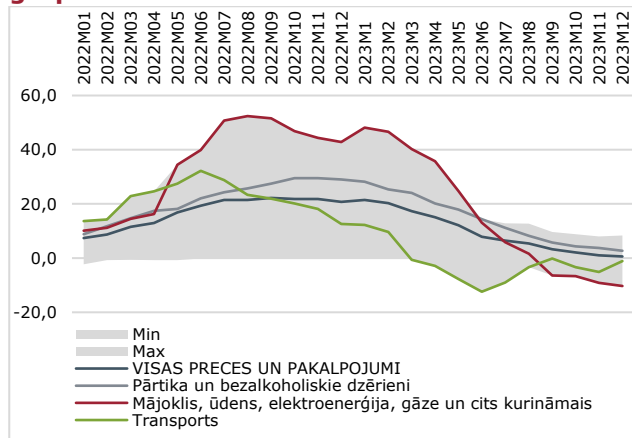
Avots: CSP

Inflācija

Patēriņa cenu pieaugums, kopš 2023. gada pirmā ceturkšņa, ir sācis pārliecinoši palēnināties. Jau gada nogalē PCI pārmaiņas pret 2022. gada decembri liecina, ka cenas augušas par 0,6%, bet salīdzinot ar iepriekšējo mēnesi - tās samazinājušās par 0,8%. Cenu pārmaiņas vidēji pret iepriekšējiem 12 mēnešiem liecina par cenu kāpumu par 8,9%, tomēr šim rādītājam ir pārliecinoša lejupejoša tendence un tas drīzāk atspoguļo lēnāku, bet tik pat pārliecinošu cenu pieauguma bremsēšanos kopumā.

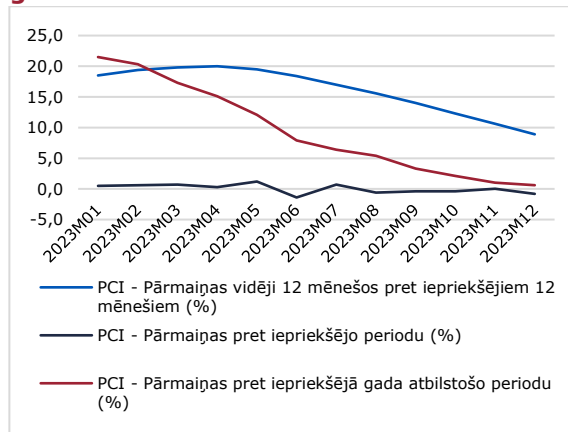
Mājokļa uzturēšanas izmaksu pieaugums, kas veidoja būtiskāko sadārdzinājumu patēriņa grozā kopš septembra, liecina par šo izmaksu samazināšanos. Joprojām ir vērojams cenu pieaugums pārtikai un bezalkoholiskiem dzērieniem, kas pārsniedz kopējo inflācijas līmeni, tomēr arī šeit ik mēnesi pieaugums kļūst aizvien lēnāks. 2023. gada otrajā pusgadā regulāri lielākie patēriņa cenu pieaugumi bijuši alkoholisko dzērienu un tabakas izstrādājumu cenām (vidēji 8,2%), veselības aprūpes pakalpojumiem (vidēji 8,8%) un izglītības pakalpojumiem (vidēji 9,4%).

2.7. att. Patēriņa cenu pārmaiņas pa preču grupām

Avots: CSP

2.8. att. Patēriņa cenu pārmaiņas 2023. gadā

Avots: CSP

Inflāciju joprojām var ietekmēt svārstības inflācijas gaidu jomā. Starptautiskais valūtas fonds (SVF) ir veicis pētījumu, kas apliecina, ka inflācijas gaidām joprojām ir ļoti liela ietekme šī rādītāja dinamikā. Līdz ar to, papildus ierobežojošai monetārai politikai, inflācijas slāpēšanā varētu līdzēt atvērtāka un intensīvāka centrālo banku komunikācija³⁸.

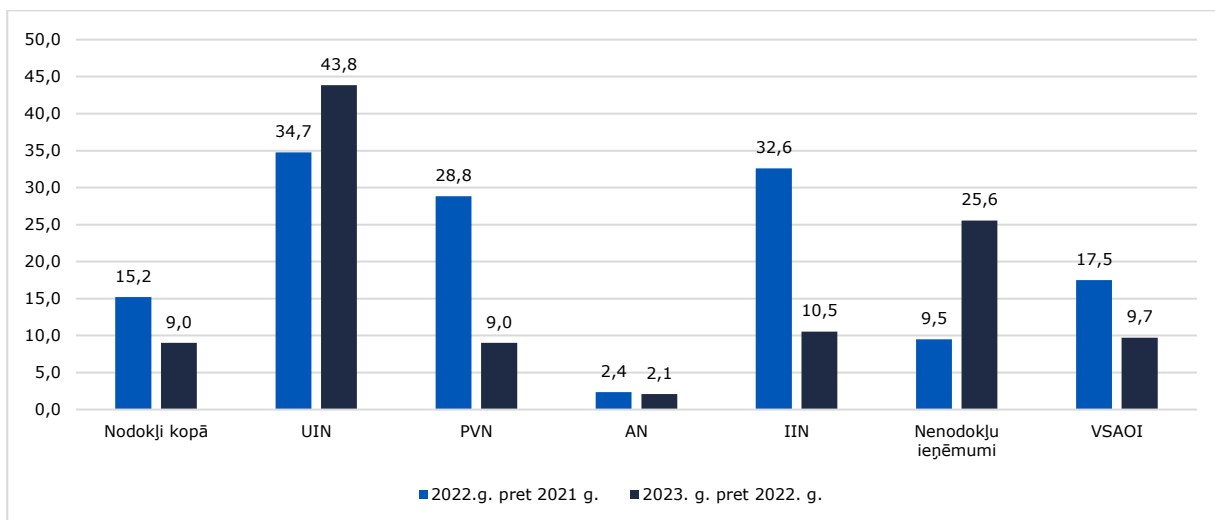
³⁸ SVF Blog "How Managing Inflation Expectations Can Help Economies Achieve a Softer Landing" [Checking link \(office.com\)](#)

3. Nodokļu ieņēmumi

Budžeta likumā 2023. gadam tika prognozēti nodokļu ieņēmumi 12,3 miljardu eiro apmērā jeb par 6% vairāk nekā tika iekasēts 2022 gadā. 2023. gadu noslēdzot var secināt, ka plāns ir pilnībā izpildīts, turklāt ar pārsniegumu 3% apmērā. Gada gaitā atsevišķos mēnešos nodokļu izpilde atpalika no plāna, bet pārsvarā ieņēmumi pārsniedza plānotos apjomus. Tādējādi, pat neskatoties uz stagnāciju ekonomikā kopumā, valsts ieņēmumi nav samazinājušies, tomēr, salīdzinot ar 2022. gadu, ieņēmumi kopumā pieauga lēnāk. 2022. gadā, salīdzinot ar 2021. gadu, kopējais nodokļu pieaugums bija 15,2%, bet 2023. gadā, salīdzinot ar 2022.gadu, iekasēto nodokļu apjoms pieauga tikai par 9%.

2023. gadā, salīdzinot ar 2022. gadu, straujāk pieauga uzņēmumu ienākuma nodokļu ieņēmumi (+43,8%) un ne-nodokļu ieņēmumi (25,6%). Arī citās nodokļu grupās vērojams pieaugums, tomēr tas nepārsniedz 2022. gada rādītājus. Iekasētais pievienotās vērtības nodokļa apjoms pieauga par 9% un tas trīs reizes atpaliek no pieauguma 2022. gadā. Līdzīgā attiecībā atpaliek arī iedzīvotāju ieņēmuma nodokļu iekasētais apjoms, kas 2023. gadā pieauga vien par 10,5%. Kopbudžeta ieņēmumi no valsts sociālās apdrošināšanas iemaksām pieauga par 9,7% jeb gandrīz uz pusi lēnāk nekā 2022. gadā. Praktiski nemainīgs pieauguma temps bija ieņēmumiem no akcīzes nodokļa.

3.1. att. Iekasētā nodokļu apjoma pieauguma temps 2022. un 2023. gadā (%) pa lielākajām nodokļu grupām

Avots: Valsts Kase

UIN – uzņēmuma ienākumu nodoklis; **PVN** – pievienotās vērtības nodoklis; **AN** – akcīzes nodoklis; **IIN** – iedzīvotāju ienākuma nodoklis; **VSAOI** – valsts sociālās aizsardzības obligātās iemaksas.

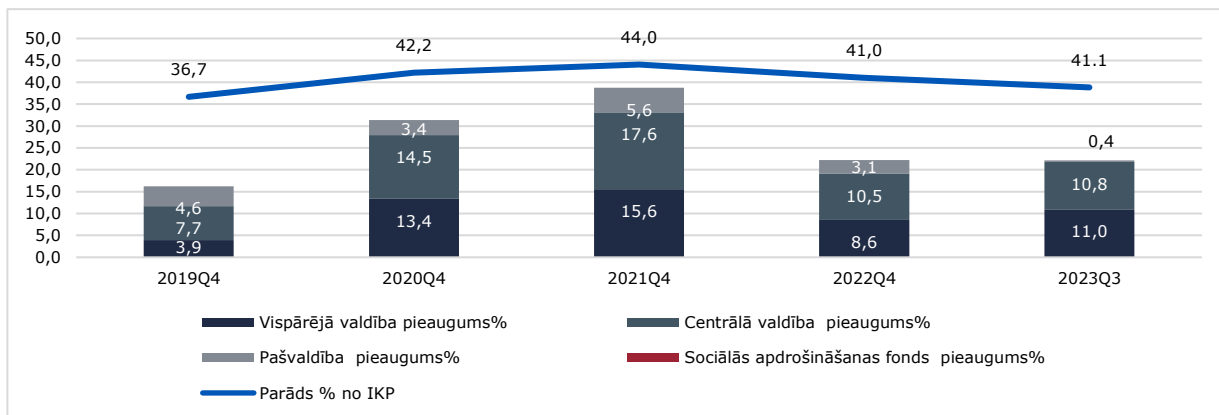
2023. gada decembrī kopbudžeta nodokļu ieņēmumi bija 1,2 miljrd. eiro, kas ir par 65 milj. eiro jeb 5,9% vairāk nekā 2022. gada decembrī. 2023. gada decembrī UIN iekasēts 27 milj. eiro, IIN 232 milj. eiro, VSAOI 335 milj. eiro, PVN 331 milj. eiro un AN 89 milj. eiro. Nenodokļu ieņēmumi ienesuši kopbudžetā 58 milj. eiro.

Iekasēto nodokļu pieaugums % izteiksmē, salīdzinot ar 2022. gada decembri, pa nodokļu grupām ir sekojošs: IIN (+16,3%), VSAOI (+18,8%), AN (+4,5%), bet nenodokļu ieņēmumi pieauguši par (+14%). Iekasēto nodokļu apjoms samazinājies PVN (-3,3%) un UIN (-5,3%).

4. Vispārējās valdības parāds Latvijā un ES

Trešā ceturkšņa noslēgumā vispārējās valdības parāda apmērs bija 41,1% no IKP, liecina Eurostat dati. Kopumā 2023. gada parāds ir prognozēts 39,9% no IKP. 2023. gada 3. ceturksnī gan centrālās valdības, gan vispārējās valdības parāds pieauga gandrīz vienādi - par 11%.

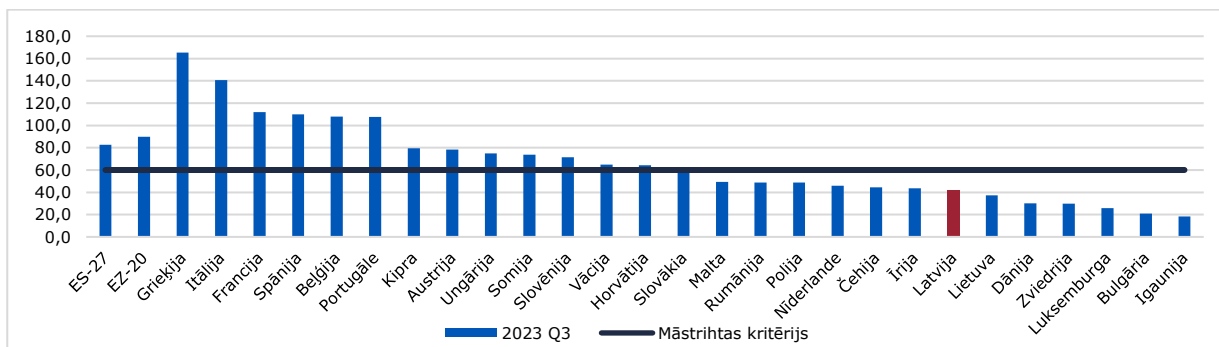
4.1. att. Vispārējās valdības parāda struktūra Latvijā pa ceturkšņiem

Avots: CSP un Eurostat

Latvijas vispārējās valdības parāds ir septītais zemākais ES valstu vidū. ES valstu parāda līmenis trešajā ceturksnī bija 82,6%, 14 valstīs, t.sk Latvijā, tas bija mazāks par 60% no IKP. Bet sešām valstīm tas pārsniedza 100% no IKP.

4.2. att. Vispārējās valdības parāds ES valstīs 2023. gada 3. ceturksnī

Avots: Eurostat

Valsts Kases prognozētais vispārējās valdības parāds 2024. gadam ir 41%, 2025. gadam 41,1% un 2026. gadam 41% no IKP. FM prognozē procentu izdevumu pieaugumu no 233 milj. eiro 2023. gadā līdz 381 milj. eiro 2024. gadā, bet 2026. gadā tas pārsniegs 500 milj. eiro. Tādējādi papildu vispārējās valdības budžeta deficīta izmaksas - pie procentu likmju līmeņa (4%), palielinās valdības procentu likmju izdevumus par vairāk kā 50 milj. eiro turpmākajos gados.